

НЕКОЛИКО ЗАБЕЛЕЖАКА О ДРВЕНИМ КОНСТРУКЦИЈАМА КОНАКА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

На споменике народног градитељства у прошлости се мало обрађало пажње. Чак и сама заштита споменика културе у протеклом периоду била је претежно усмерена на сакралне споменике, највише на цркве — док су друге споменичке категорије биле више или мање у другом плану.

Овом приликом не би требало тражити одговор на питање зашто је то било тако и какви су разлози таквој оријентацији. Потпуно је свеједно дали се ради о наслеђеној инерцији, недостатку, средстава, једностраној стручној усмерености односно помањкању интереса за споменике ове врсте. Резултати су исти — велики број споменика народног градитељства, баш захваљујући таквом односу у међувремену је пропао.

Тек у новије време, последњих десетак, или нешто више, година, са развојем мреже установа заштите и већим одвајањем средстава, стање се у понечем мења. У програмима рада завода све више се налазе споменици народног градитељства, све више се ради на вреднијим стамбеним и јавним грађевинама грађеним у духу народног градитељства, и нарочито, на манастирским конацима.

Ипак, и поред свих тих, у суштини позитивних напора, морамо, нажалост, констатовати, да је за многе од тих драгоцених споменика наше културе већ помало и касно. Дугогодишње отсуство акције, са једне стране, и време, које уништава и чвршће и постојаније материјале, са друге, збрисало је са лица земље не мали број споменика народног градитељства.

Објекти народне архитектуре грађени су од лаког материјала, претежно дрвета и блата, који су више него други подложни брзом пропадању. Што од времена, што од небриге или чак и намерног уништавања (на било који начин и са било којим циљем, што је у крајњој линији свеједно), низ значајних споменика је нестао. Други, који су још сачувани, толико су измењени да су у многоме изгубили свој оригинални лик, па се стручњаци службе заштите, често приликом рада на обнови налазе пред великим и готово нерешивим задацима.

У таквом случају, свакако, као и код других споменика могу помоћи аналогije и угледања. Међутим, стање је такво, да је заиста врло мали број споменика сачуван у целини у изворном облику. А и оно што је сачувано, није стручно обра-

ђивано, а уколико је и обрађено, није објављено, па према томе није доступно ширем броју људи од струке.

Не треба посебно истицати колико ово има значаја код конзервације. Недоумице, невешта и неуверљива решења код конзервације изазвана су бар, исто толико непостојањем добрих и одговарајућих узора, колико и непознавањем материје. Реконструкције се врше врло често без стварног познавања основних функционалних и конструктивних карактеристика објекта који се обрађује, што, како је већ мало пре речено, није само последица недовољног интереса за рад на овој врсти споменика, или по тпењивању, (иако и тога има врло много), већ најчешће, отсуства добрих и аутентичних узора.

Код нас, у земљи, готово да и нема, или тачније, има само неколико споменика народног градитељства, старијих од XIX века, код којих је све сачувано — од распореда простора, конструкција и материјала до украсних елемената — у свом првобитном и изворном облику.

Ни са старијим, средњековним грађевинама није боље. Од профане архитектуре нашег средњег века није остало скоро ништа. Ни једна стамбена зграда, ни дворац, па чак ни манастирски конак није остао поштеђен. Све је током протеклих векова темељито уништено, тако да изузев археолошких остатака неколико средњековних двораца и манастирских конака, ништа друго не познајемо. А под земљом су се толико времена могли одржати само делови грађени у чврстом материјалу, у камену, док су конструкције од дрвета, од којег су претежно грађевине у средњем веку и грађене неповратно пропале.

*

Све ово што је напред речено, укратко је изнесена мисао и мотив који нас је покретао да објавимо листове цртежа који следе.

То је материјал из манастира Хиландара. Манастир Хиландар, представља драгоцену ризницу наше културне прошлости, место у коме су сакупљени и сачувани, више него игде другде, аутентични и значајни остаци материјалне културе нашег средњег века.

Посебно на конацима су сачуване многе изворне конструкције, свакако најстарије које познајемо. Истина и хиландарски конаци су се вре-

меном мењали. Многобројни пожари, вечити непријатељ и стална и увек присутна опасност, нису мимоилазили ни Хиландар. Уз то, ту су и ратна разарања, и на крају, и време, које полако, али зато постојаније од ичег другог разједа и уништава и чвршће и трајније материјале него што је дрво од којег су претежно Хиландарски конаци грађени.

Ипак, уз све то, ове конструкције имају вредност аутентичног и изворног. Свака нова градња, све ново што се подизало рађено је са пуним поштовањем према старом што је још стајало. Ако се игде поштује наслеђено, и ако је игде развијено поштовање за прошлост, онда је то Хиландар. Нове ствари су тешко продирале, и са муком се одржавале, а кад се већ понешто прихватало, по правилу се мало отступало од старијих узора.

Друкчије овде није ни могло бити. Строга правила живота, утврђена још у XII и XIII веку, нису нимало погодан услов за битније и веће промене ни у једној области живота, па ни код грађења.

Ипак, кад се ради о конацима, промена је било. Оне су, мање или више и неизбежне. Сваки новоподигнути део носио је печат свога времена — то се није могло избећи ни у тако изолованој средини каква је Света Гора и манастир Хиландар.

Но, све то има и својих добрих страна. За добар део конака зна се време када су грађени, преграђивани или дограђивани, а уз сваки млађи део сачуван је и понеки старији, што пружа широке могућности за праћење развоја грађења у прошлости. Овде је све на једном месту. Од најстаријих конструкција, сачуваних само у најнижим деловима манастирских конака, у подрумима, које сигурно потичу чак из XIII и XIV века, преко оних из XVII и XVIII века, па све до најновијих подигнутих у XIX веку. Све скупа оне дају једну целовиту слику, преглед живота нашег грађевинарства у тој области у прошлости, у неку руку, то је жива и данас постојећа збирка правила народног грађења. Тим значајнија што је све сакупљено на једном месту, тим вреднија што је настала и остала сачувана тамо, где су могућности каснијих утицаја са стране биле мање

него на другом месту, где су промене спорије и ређе пристизале и теже се одржавале.

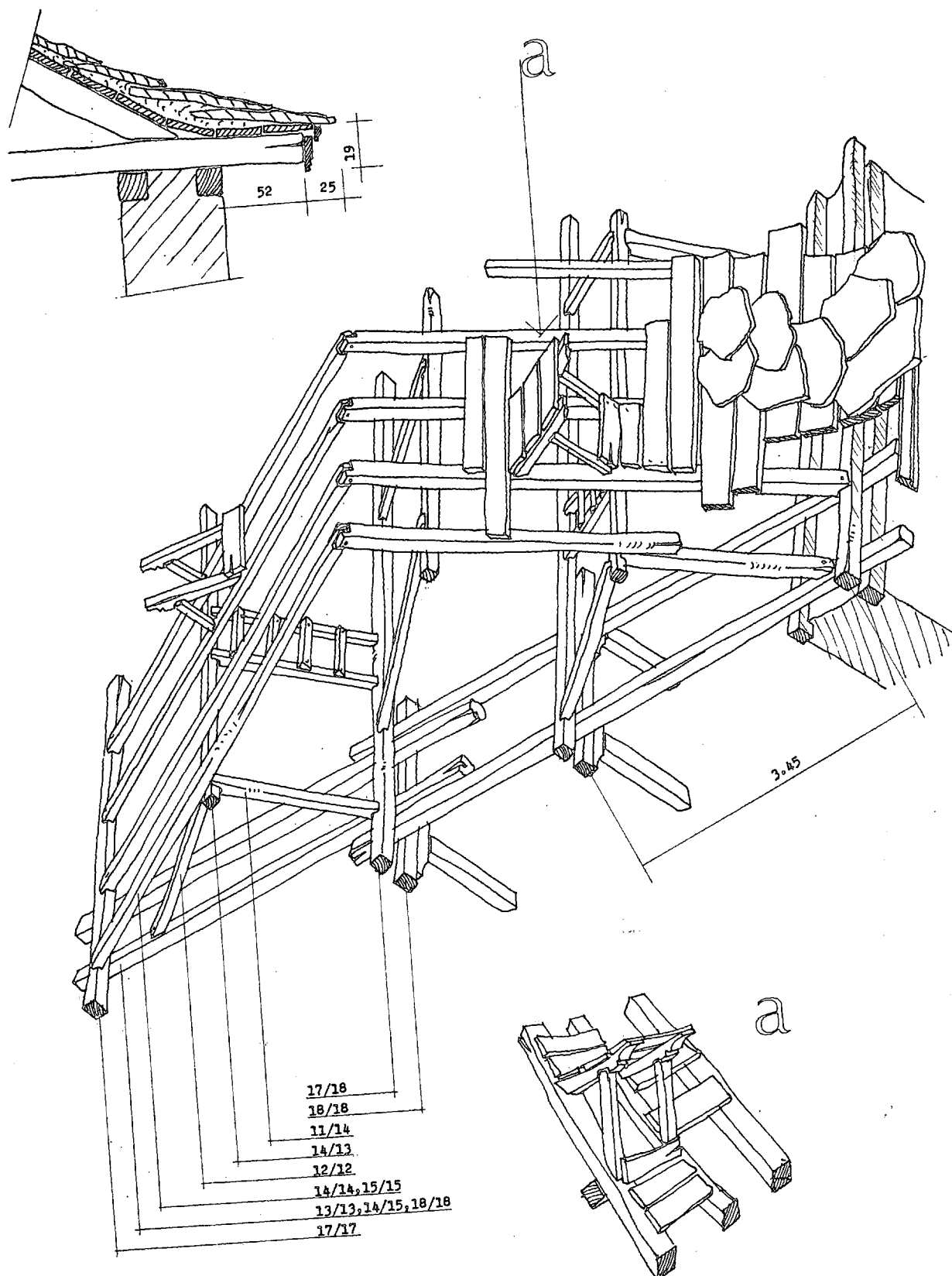
*

Ово неколико речи, сматрамо да је било нужно да би се материјал — цртежи и фотографије који су приказани на наредним страницама боље разумео. То је, у неку руку, и образложење и оправдање за оно што је у овом раду урађено. Уз само најнужнији текст, избор цртежа сведен је на конструктивне детаље — грађевина у целини није приказана. Приказана су степеништа, делови конструкције између спратова, носеће конструкције чардака, кров, врата, једном речи такви конструктивни детаљи који се иначе у архитектонским снимцима приказују најчешће само у склопу целине, па се тиме обично и мање уочавају. Јер циљ је био да се прикаже вештина грађења, начин на који је стари мајстор решавао конструктивне задатке, а не грађење код народа у целини.

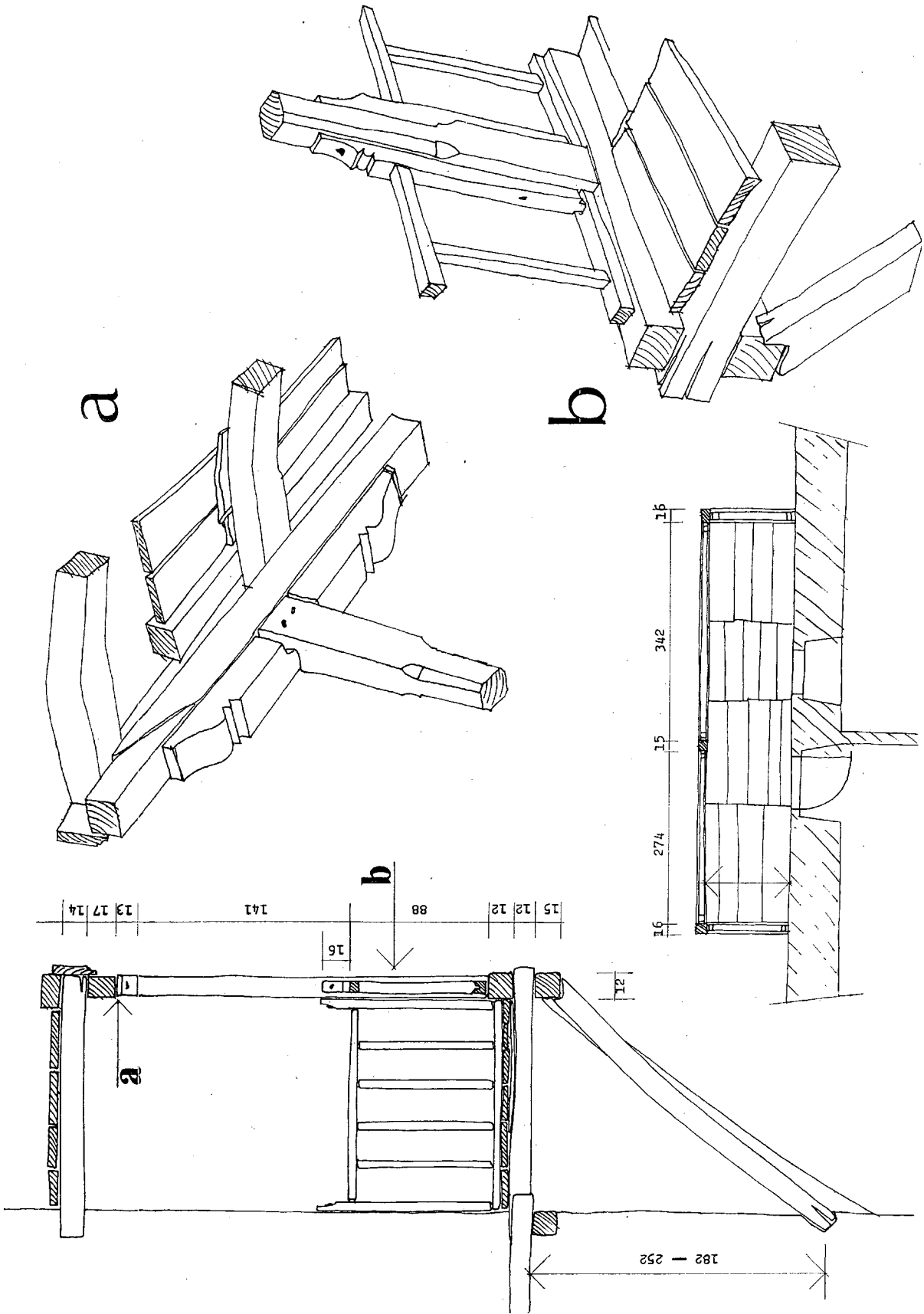
Ради тога нисмо улазили ни у анализе стилских одлика ни у оцену старости приказаних конструктивних решења, изузев што је уз понеки цртеж, више ради опште оријентације, наведена година или време. Исто тако сматрали смо да у овом раду није било неопходно да се задржавамо на чињеници да су сва ова конструктивна решења врло слична или готово сасвим идентична са решењима која су примењена у нашим крајевима, свугде где се на овај начин градило. Разлози за то су и сложени и вишеструки да би се могли објаснити у једном раду који је себи поставио врло ограничен задатак: да на овај начин само прикаже део споменичког богатства који по свему припада нашем културном наслеђу.

То су уједно и разлози ради којих нисмо дали ни посебне описе приказаних конструкција и конструктивних система, изузев оног што је најважније за општу оријентацију, и за праћење и разумевање приказане материје. Јер верујем да ће цртежи више од ма каквог текста допринети разумевању оног што је приказано, и да ће се моћи код рада на конзервацији споменика корисно употребити.

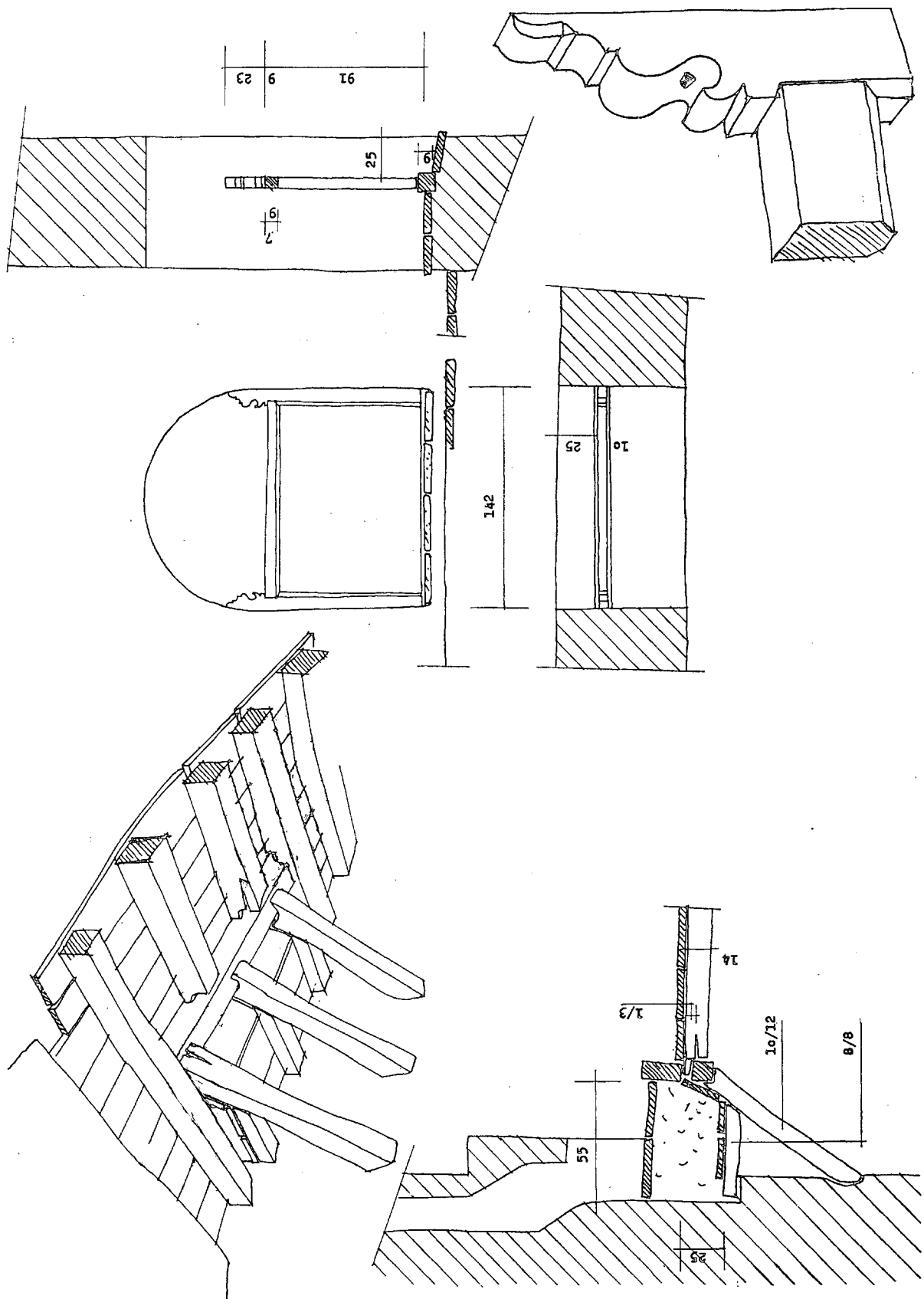
Ранко Финдрик

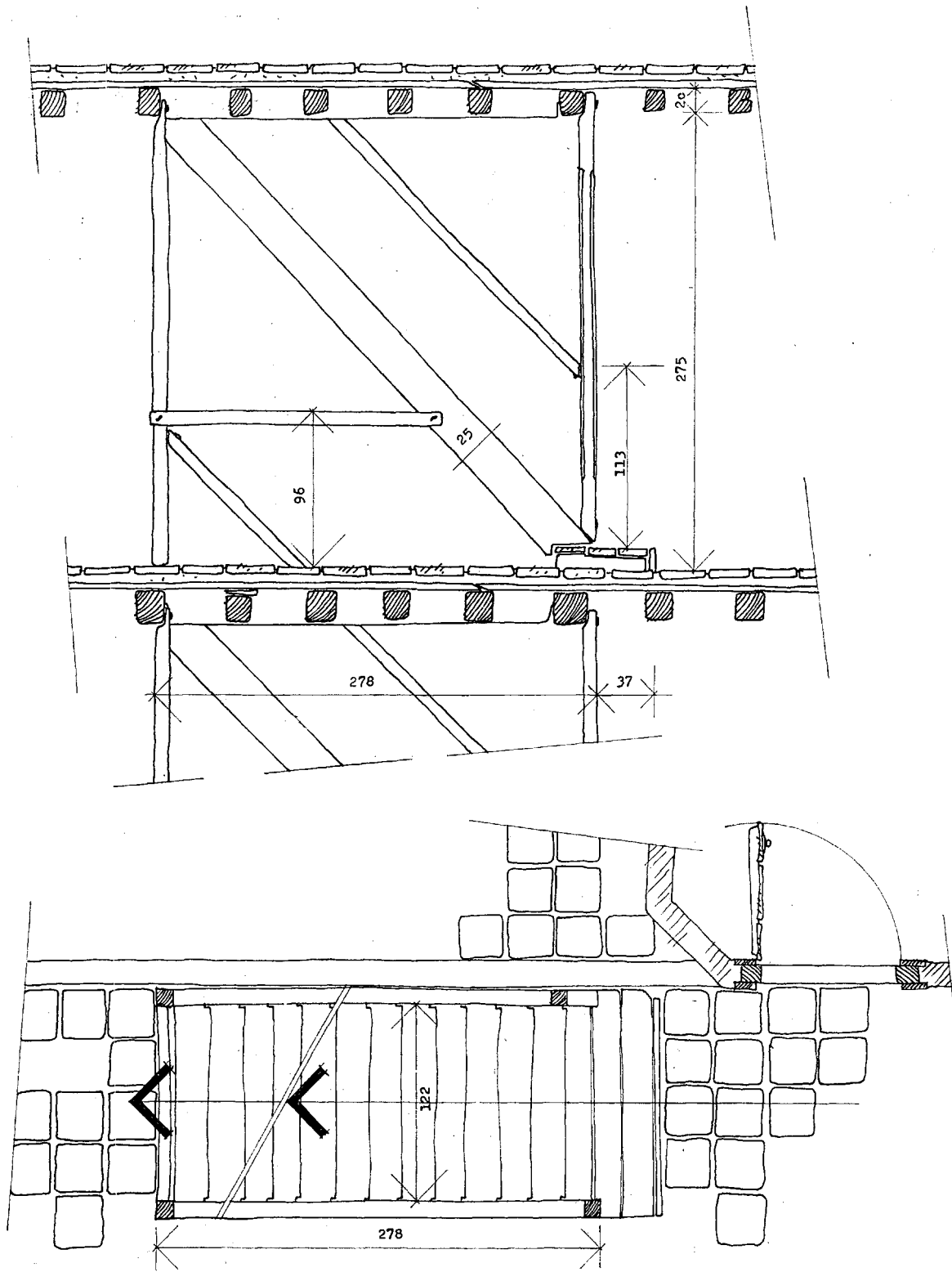
1. Кровна конструкција над конацима из 1784 го-дине.

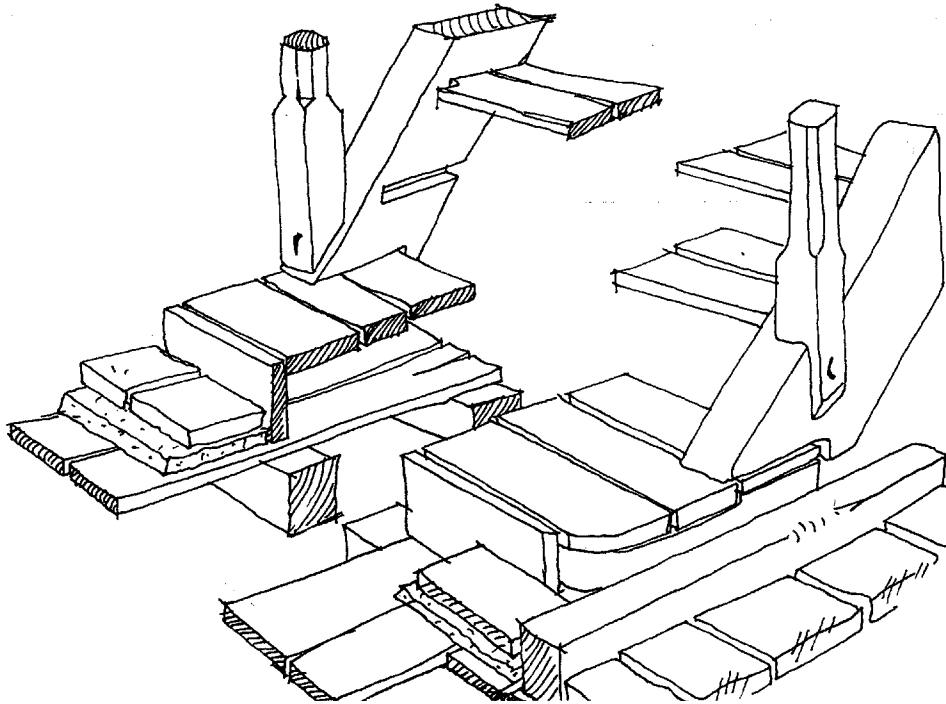
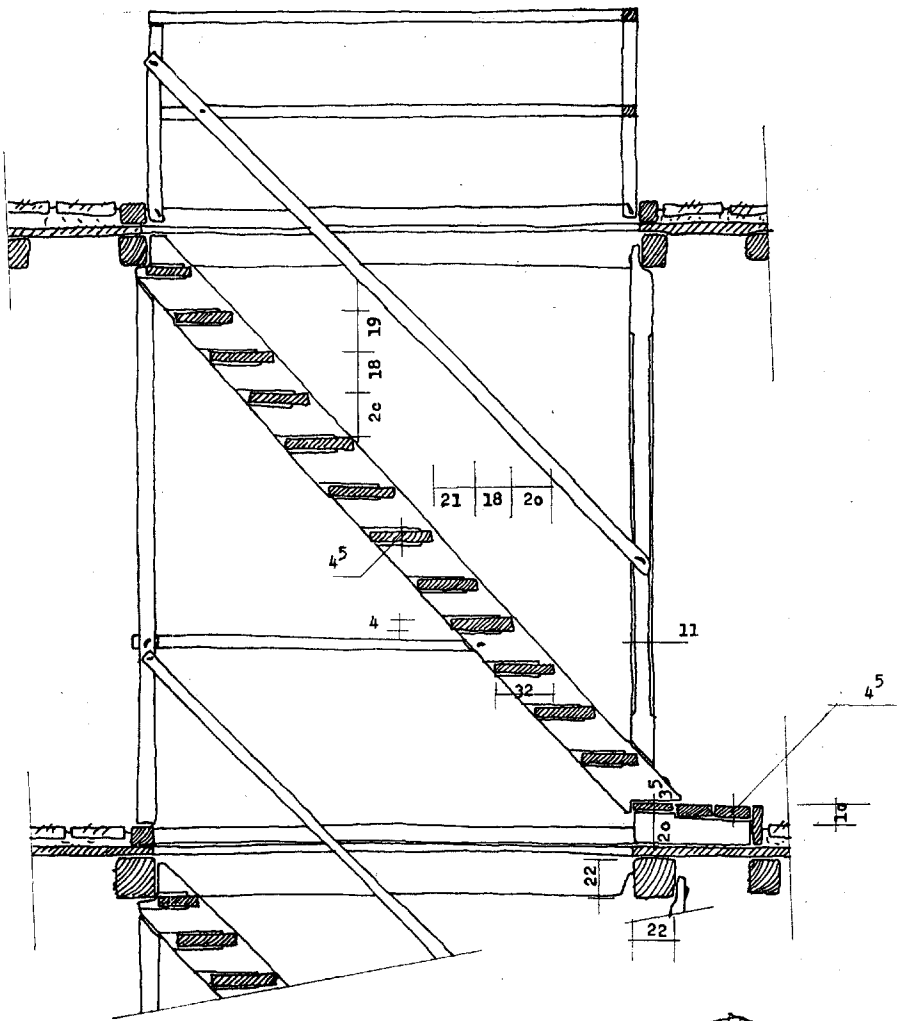

2. Један отворени грем на спољнем зиду манастира.

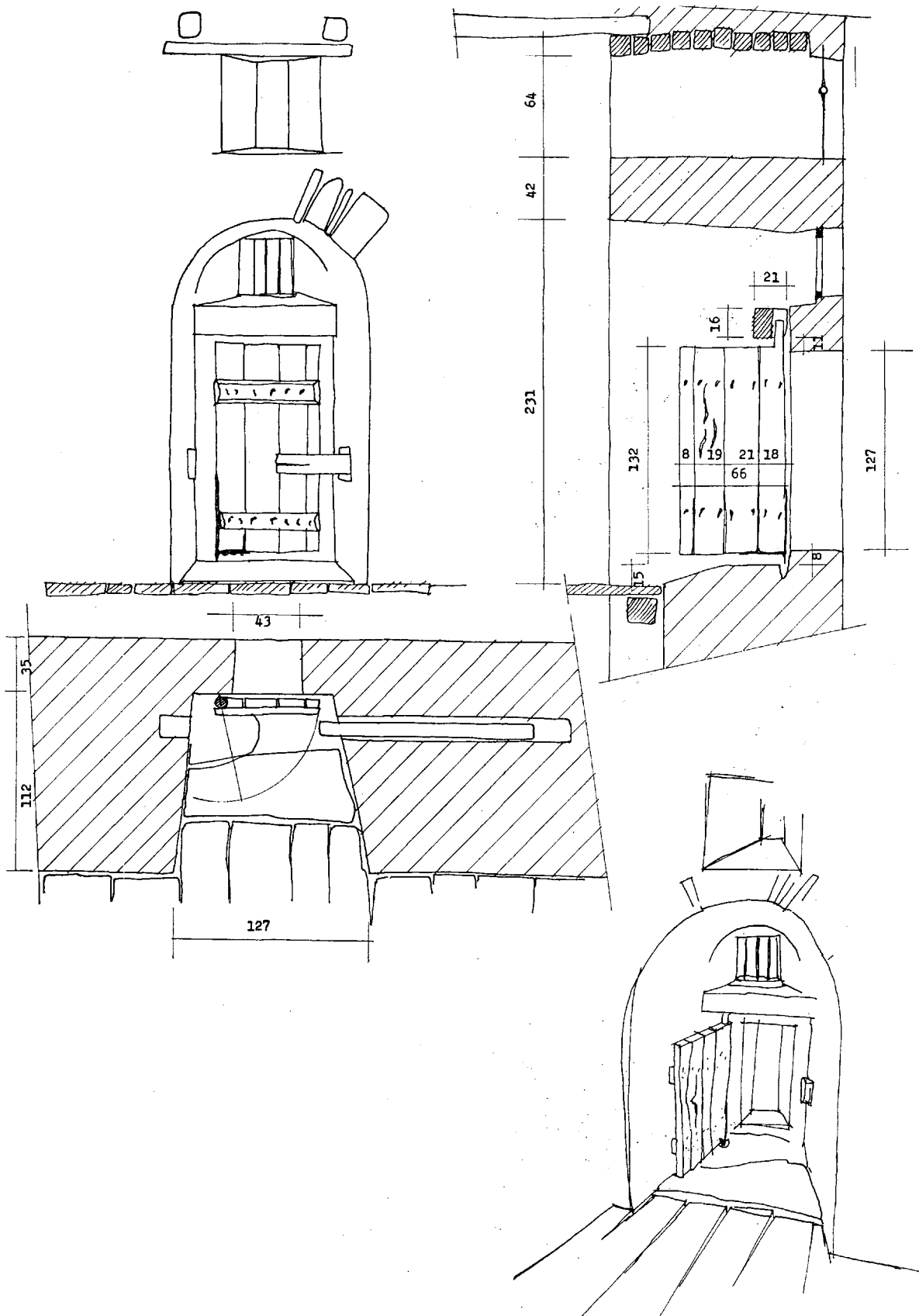

3. Конструкција испод огњишта за заштиту међу-спратне од ватре, и ограда на луцима трема конака из 1784. год.

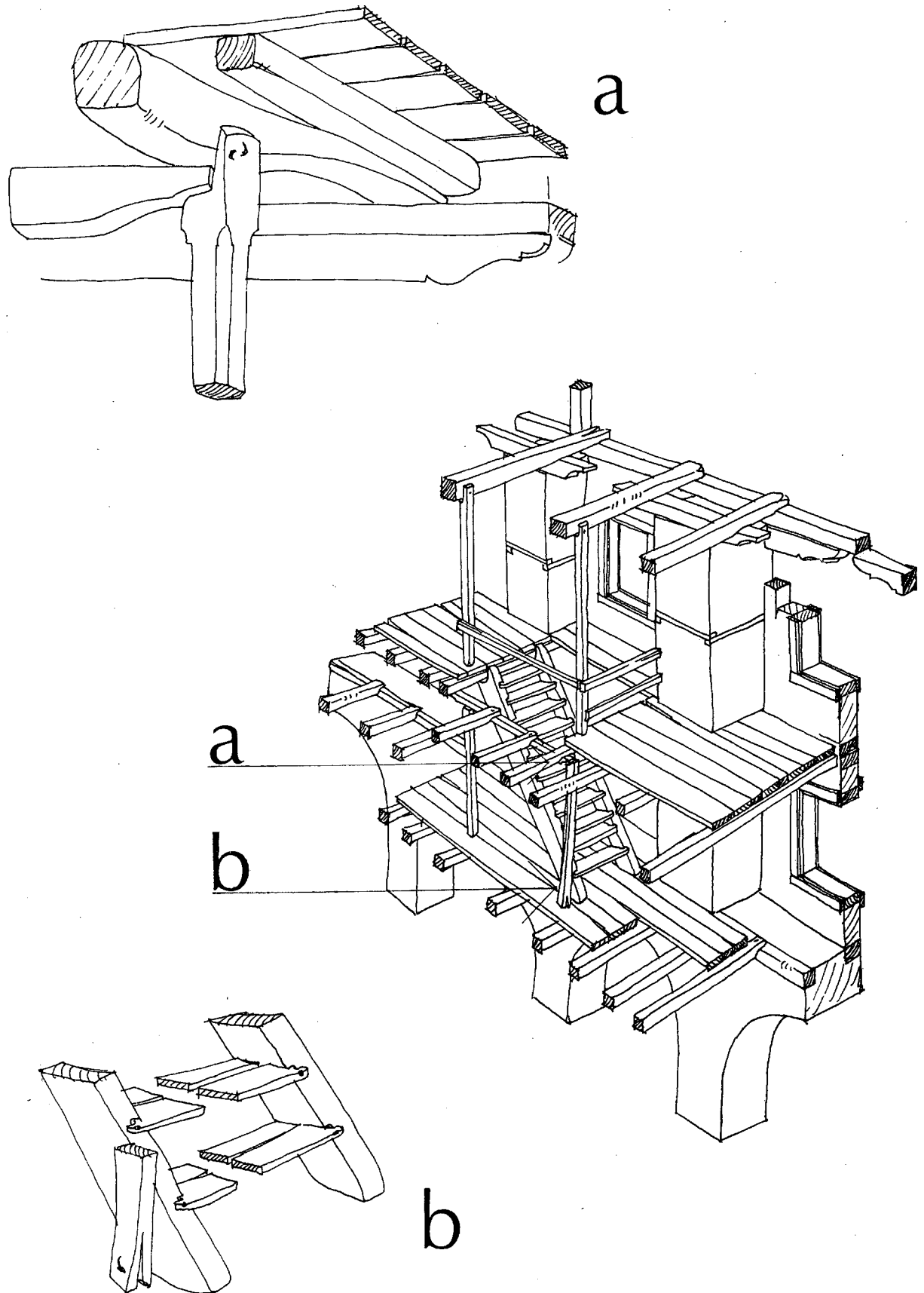

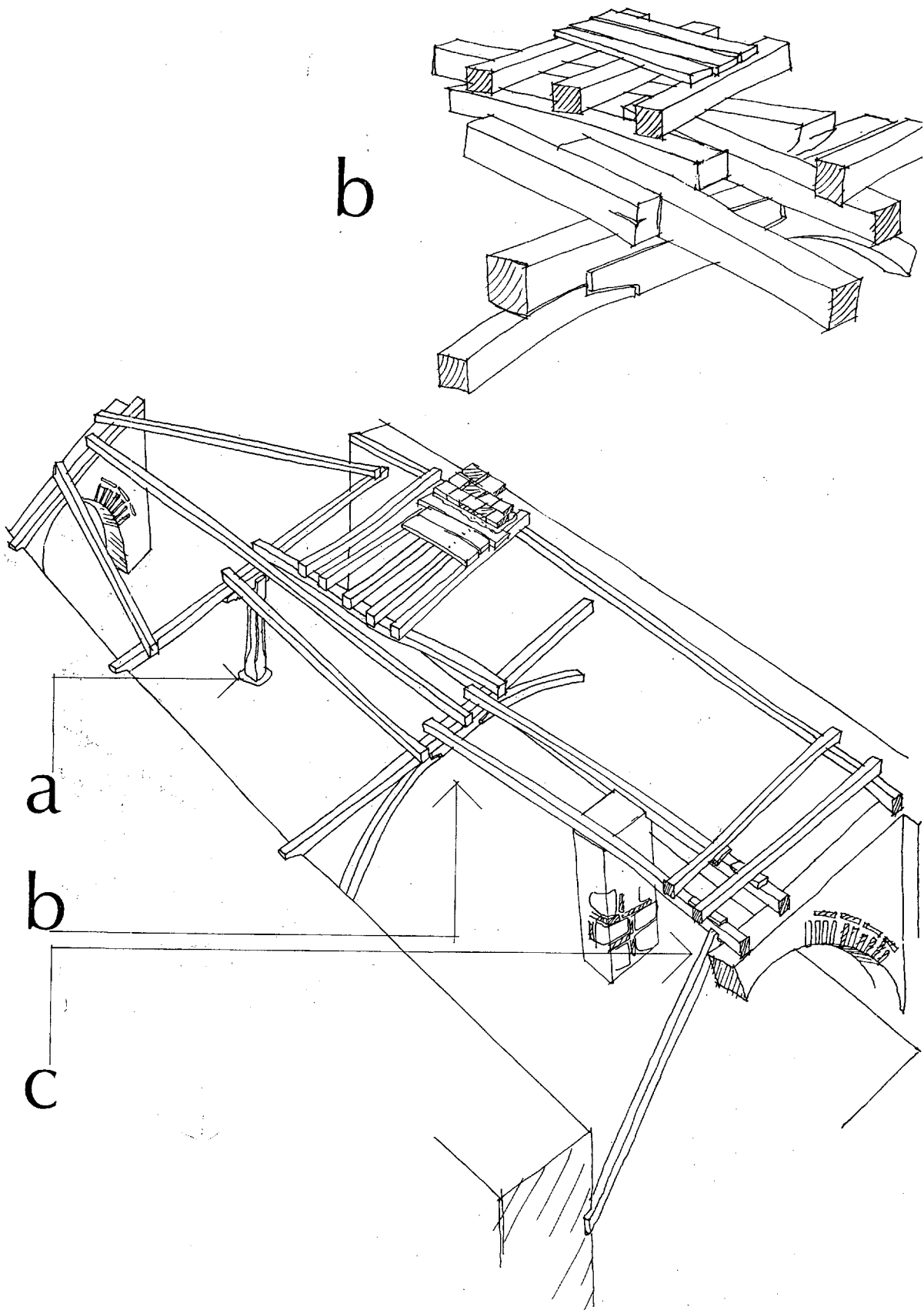
4. Једно старо степениште на конаку из 1784. год.

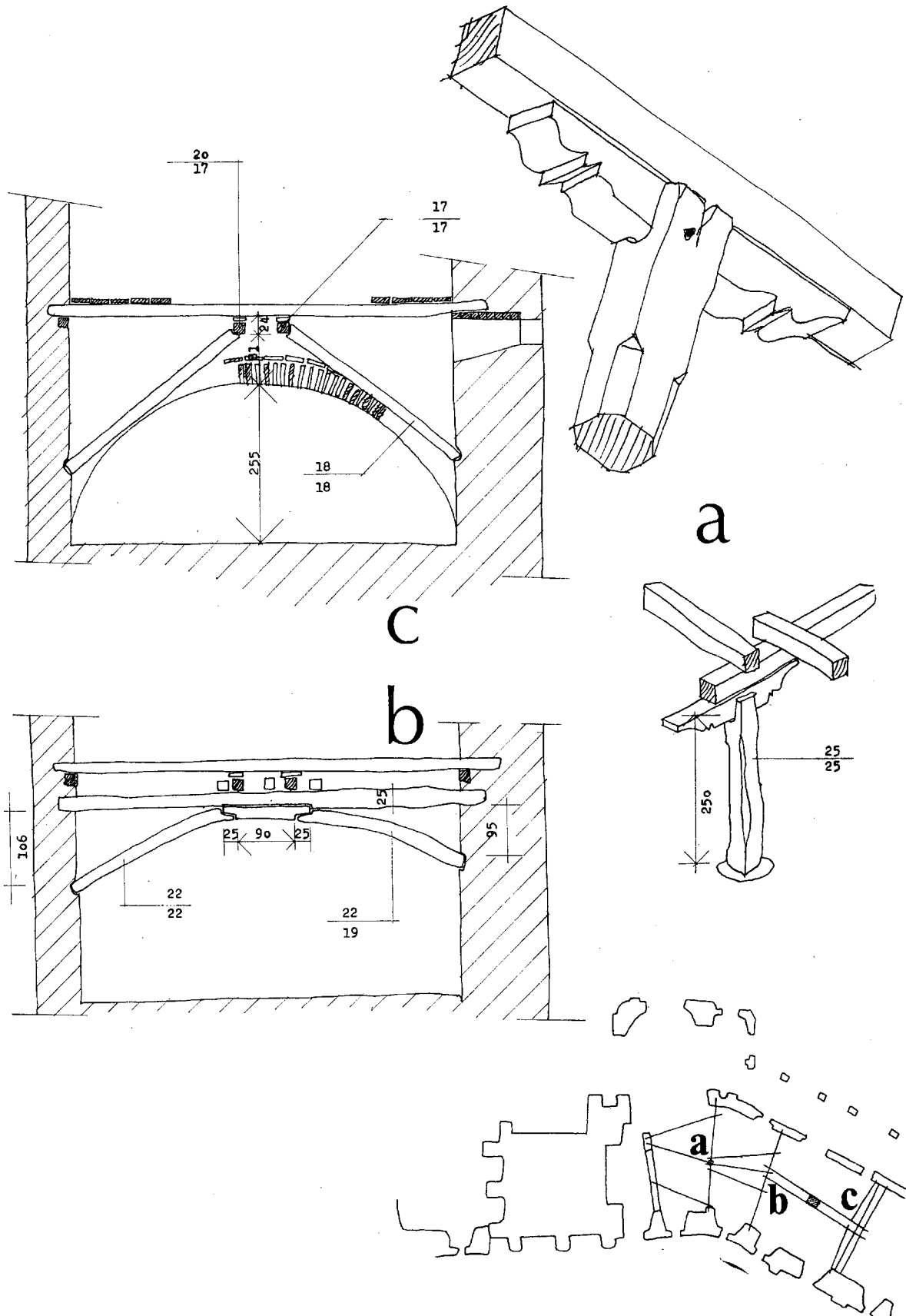

5. Мала врата на спољњем зиду конака.

6. Аксонометријски приказ конструкције спратова и зидног платна конака грађених 1598. године.

7. Систем носеће конструкције између подрума и приземља на делу конака јужно од цркве.

QUELQUES REMARQUES SUR LES CONSTRUCTIONS EN BOIS DES LOGIS DU MONASTÈRE
CHILANDAR

Le monastère Chilandar représente un trésor précieux de notre passé culturel, une place où sont rassemblés et conservés plus que nulle part ailleurs les restes authentiques précieux de la culture matérielle du moyen âge.

En particulier, dans les logis des moines sont conservées de nombreuses constructions originales — depuis les plus anciennes, dans les parties les plus basses des logis et dans les caves, tout comme dans celles datant des 17e et 18e siècles, jusqu'aux plus récentes, qui datent du 19e siècle.

Toutes ensemble, ces constructions donnent un aperçu de la vie de notre architecture dans ce domaine dans le passé. C'est un recueil vivant de règles de l'architecture populaire.

Sur les pages consacrées aux illustrations, on a donné seulement le texte indispensable, et le choix des dessins est orienté seulement vers les détails constructifs, car la but était de présenter l'art de constructif, car le but était de présenter l'art de vait les tâches constructives, et non l'architecture dans son ensemble.

Ranko Findrik